

SRĐAN DRAGOJEVIĆ

PRE NEGO ŠTO
CRVIMA KAŽEM
ZDRAVO

TRI FILMSKA SCENARIJA

■ Laguna ■

Copyright © 2015, Srđan Dragojević
Copyright © ovog izdanja 2015, LAGUNA



Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

NASTAVI DA SE SMEŠIŠ

*Na svim tim mestima umetnosti
daleko od umetnosti,*

*Na svim tim izlozbama fotografija,
gde kotleti ženskih tela plašljivo cijuču
stisnuti u ramove i na svim tim
izlozbama slika gde svi ti
kratki ženski prsti
zatvaraju svoje izbečene rupe i
gde svi oni zajedno
zatvaraju one mišje rupe
umetnosti
slučajno slobodne,*

*na svim tim izlozbama uljanih polucija i
u nacionalnim pozorištima zlatnog i
srebrnog tuša, po sirotinjskim
porodilištima kulačke poezije, na
svim tim đubrištima ukletih vekova i
vašljivim stepama nove kozačke konjice,*

*na svim tim mestima umetnosti
daleko od umetnosti*

nasmeši se.

*Nasmeši se jer tu nema pomoći, nasmeši se jer
kada dođe vreme, razvući će već oni sami
tvoje usne u osmeh, razvući će već oni
usne tvojoj ledenoj, ljubaznoj lešini i*

*plakaće za tobom
krajevima dlanova.*

*Sve tvrđave pakosti i
božanskog gađenja
gradio si uzalud.*

*Zato
nastavi da se smešiš*

*na svim tim mestima života
daleko od života,*

*nastavi da se smešiš i budi spreman
da ti pripadne jedna od onih
nasmešenih kurvi,
budi spreman da jednog dana
pretovariš utrobu
njenim nogama njenim ustima njenim
zubima njenim prezrelim očima
ili,
ako stvari okrenemo,
svaka od njih je oduvek bila spremna
na svog čoveka, na svog budućeg davljenika
kravatama i mržnjom i budavim navikama,
one su oduvek bile spremne da sve nas,
onakve kakvi smo, prihvate raširenih ruku.
One će nama napraviti decu i
mi ćemo njima napraviti decu i
sve što uz to ide i
više od toga!*

*Zato
nastavi da se smešiš na izložbama, deci i
golubovima po ulicama, zalutalim ženama u svojim
i tuđim krevetima.*

*Nastavi da se smešiš jer sve to,
ionako, tako brzo prolazi i
oni i ti i nemoć i gnev sve to
tako brzo prođe.*

*Na svim tim mestima smrti
daleko od smrti,*

*na svim tim mestima neko se već brine
da i sopstvene proždrljive crve
dočekaš nasmešeno.*

Iz knjige Čika kovač potkiva bebu, 1988.

Sadržaj

Nebesa	11
Bilo jednom na istoku	149
Škartovi	313
<i>O autoru.</i>	443

NEBESA

Po motivima pripovedaka Marsela Emea

(Prvi titl na crnom:) „Bila su to najbolja vremena, bila su to najgora vremena, bilo je to doba mudrosti, bilo je to doba ludosti...”

(Drugi titl na crnom:) „...epoha verovanja, epoha neverice, razdoblje Svetla, razdoblje Tame, proleće nade, zima očajanja, sve je to bilo pred nama i ničeg nije bilo pred nama...”

(Treći titl na crnom:) „...svi smo se zaputili na nebo i svi smo išli u sasvim suprotnom smeru.”

Čarls Dickens

IZBEGLIČKO NASELJE – RANO JUTRO

Nizovi baraka i udžerica smeštenih ispod mosta. Blatnjavi put prolazi naseljem.

Natpis u duploj ekspoziciji:

PROLOG

Tek sviće i u izbegličkom naselju još nema znakova života. Osim dve neoštre prilike u daljini. Koje hodaju ka nama.

Obučene u belo, u odeću veoma strogog, svedenog kroja, pomalo nalik na uniformu maoiste. Tkanje ove odeće je čudno, deluje fluidno, pulsirajući difuznom svetlošću.

Kada nam priđu malo bliže, ostajemo u nedoumici oko póla ova dva bića, glatko obrijanih glava.

Nije ni čudo, reč je o – anđelima. Jedino što možemo da zaključimo jeste da je jedan veoma mlad, a drugi u zrelim godinama, sa jedva vidljivim borama na čelu i oko usana.

STARJI ANĐEO: ...Pedeset i četiri godine, izbegao sa porodicom iz ratne zone. Penzionisani niži oficir federalne armije. Radi kao... šinter.

MLAĐI ANĐEO: Sa ubijanja ljudi prešao je na ubijanje životinja? U slučaju smrtnika, to možemo nazvati ozbiljnim poboljšanjem, zar ne?

STARJI ANĐEO: Za samo jedno kratko stoleće u ovom poslu uspeo si da postaneš cinik. I da zamrziš smrtnike.

MLAĐI ANĐEO: Ali, kakvo stoleće! Tebi je lako, pratiš ih vekovima. Zar ti se ne čini da su nekada bili bolji, kada ih je bilo manje?

Sada su nam dve prilike već dovoljno blizu da uočimo kako Stariji Anđeo u ruci drži koferčić.

STARIJI ANĐEO (*klimne glavom*): Zato im je naša mala pomoć još potrebija.

MLAĐI ANĐEO: Zašto baš... on? Petogodišnja devojčica sa neizlečivim tumorom, to mogu da razumem. Sveštenik koji je ceo život posvetio dobru... dobro. Ali, trošiti vreme na...

Stariji Anđeo ga prekida.

STARIJI ANĐEO: Slučajnost je način na koji on anonimno čini čuda. Znaš izreku: „Skupi krila i ne postavljaš pitanja...“

MLAĐI ANĐEO: Vera je dovoljna?

STARIJI ANĐEO: Meni jeste.

MLAĐI ANĐEO: S obzirom na to kakav je svet stvorio, vera u njega mogla bi se nazvati bezbožništvom.

Stariji Anđeo se zaustavi. Mladom anđelu bude neugodno, pogleda svog starijeg saputnika sa strahom u očima.

MLAĐI ANĐEO: To nisam ja rekao.

Stariji Anđeo ga pogleda sa osmehom punim blagosti i razumevanja.

STARIJI ANĐEO: Naravno da nisi. To su reči smrtnika.

Stariji Anđeo priđe zardalom „kosturu“ automobila i na haubu spusti koferčić tapaciran belom kožom. Počne da okreće točkiće na bravi sa šifrom. Mlađi Anđeo ironično gleda svog starijeg partnera.

MLAĐI ANĐEO: Gle, stavio si i bravu sa šifrom. Nije li to greh oholosti?

Stariji Anđeo se nasmeši.

STARIJI ANĐEO: Jeste, pomalo. Pretpostavljam da je olakšavajuća okolnost što je kofer „no nejm“.

Mlađi Anđeo klimne glavom.

MLAĐI ANĐEO: Kombinacija ne sadrži tri šestice, pretpostavljam?

Stariji Anđeo pređe snežno belom šakom preko meke bele kože kojom je kofer tapaciran.

STARIJI ANĐEO: Ti voliš duhovne proizvode ljudske rase, a ja njihovu sklonost ka lepim stvarima.

Stariji Anđeo otvara poklopac koferčića.

Iz koferčića, čiji sadržaj ne vidimo, zasija meka, bela svetlost.

Mlađi Anđeo bulji u sadržaj kofera sa nevericom.

MLAĐI ANĐEO: Šališ se?

STARIJI ANĐEO: Hoćeš da kažeš, on se šali? (*Osmeh.*) Mi ne znamo njegove namere...

MLAĐI ANĐEO: ...I to je jedina stvar koju delimo sa smrtnicima. Kao i veru, zar ne?

STARIJI ANĐEO: Ne nužno. Nije obavezno da veruješ u njega. Ali jeste – u njegovu milost. Inače, bićemo dva nezaposlena anđela.

Mlađi Anđeo se nasmeje.

MLAĐI ANĐEO: Mozgao si o tome, zar ne?

Stariji Anđeo spusti poklopac kofera.

STARIJI ANĐEO: Očigledno sa smrtnicima imamo više toga zajedničkog no što želimo da priznamo... Hajde da obavimo posao.

NATPIS NA CRNOM:

1995.
MILOST

OTAMNJENJE.

ZATVORENA FABRIKA – ZORA

Stojan Mrdaković (50), u odrpanoj kombinaciji vojne i civilne odeće, kakvu nose izbeglice ili pripadnici paravojne formacije, skriva se iza zardale mašine u fabričkom krugu nekada prosperitetne fabrike. Izgleda kao vojnik u uličnim borbama.

GLAS (off, šapat): Bosanac! Ej, Boske!

Stojan proviri iza mašine. Iza jedne gomile đubreta proviruje glava Adema (35), Roma, koji u ruci drži štap sa omčom. Do njega je Džemo (60). Kolege šinteri.

ADEM: Napadni s boka.

Usred fabričkog kruga je čopor pasa lutalica zabavljen traženjem hrane po gomili smeća koju vetar vitla tamo-amo. Stojan klimne glavom. Zaleti se na čopor. Sa druge strane ka čoporu trče Adem i Džemo.

Stojan zamahne omčom i vešto je nabaci oko glave žutog mešanca. Pas uplašeno zacvili. Adem i Džemo bezuspešno jure pse koji im vešto izmiču. Stojan klekne i pomiluje uplašenu životinju koja drhti, ne otimajući se.

STOJAN (žutom mešancu): Dobro je, dobro. Ne plaši se.

Stojan ponese životinju u naručju ka olupanom kamionetu punom kaveza.

Druga strana fabričkog kruga je sređena, sa velikim metalnim vratima koja dominiraju pročeljem fasade od crvene opeke. Iznad vrata je neonski natpis Dolce vita. Noćni klub nikao u zatvorenoj fabričkoj hali.

Metalna vrata se otvaraju i dva pripita, krupna mladića u trenerkama i patikama iskorače napolje. Šošon i Tragedija.

Mladići se klibere posmatrajući šintere koji jure za psima. Jedan od njih izvadi iz pojasa velik crni pištolj TT i počne da puca.

Dva psa se, uz kratak, bolan lavež, sruče na tlo.

Šinteri stoje kao skamenjeni, dok se ostatak čopora hitro raštrka i nestane među odbačenim mašinama.

ŠOŠON (Stojanu): 'Oćeš „tetku“, da „overiš“ tu džukelu?

Stojan ubaci žutog mešanca u kavez i zatvori za njim vrata. Adem gleda mladiće koji se, smejući se, upućuju ka crnim kolima parkiranim malo dalje. Onda pogleda pse koji krvare na betonu.

ADEM (mladićima): Što si takav, kume, plaćaju nam samo za žive kerove...

TRAGEDIJA (kliberi se): Ovaj ti se još mrda, daj mu veštačko disanje!

Stojan se uputi ka mladićima, koji se isparkiravaju. Stane ispred njihovog automobila.

Šošon izađe iz auta, radoznao. Pođe ka Stojanu.

ŠOŠON: Šta je bilo, čale?

Stojan mu lupi tešku šamarčinu i obori ga na asfalt. Onda ga podigne hvatajući ga svojim velikim ogrubelim šakama za revere.

STOJAN: Imaš li ti... oca i mater?

Onda oseti hladan dodir čelika na temenu. Tragedija mu je stavio pištolj na teme.

TRAGEDIJA: Gle Bosanca. Imaš jaku ruku, šinter.

Šošon obriše okrvavljenu usnu pa skoči na noge, vadeći svoj pištolj.

TRAGEDIJA: Šošon, čekaj.

Ne spuštajući pištolj posmatra Stojana koji se ne plaši upe-rene cevi pištolja.

TRAGEDIJA: Je-ne-a, a? Stariji vodnik?

STOJAN: Zastavnik. U penziji.

Tragedija se smeje.

TRAGEDIJA: Bravo. Kad si znao sa ustašama i balijama, znao bi i sa pijanim gostima...

Šošon se namršti. Posmatra svog druga nezadovoljno.

ŠOŠON: Daj, Tragedija, ne zajebavaj.

Stojan ga gleda zbunjeno. Tragedija glavom pokazuje na klub iz koga izlazi nekoliko mladića u pratnji maloletnih devojaka.

TRAGEDIJA: Treba mi neko. Za vrata.

STOJAN: Nisam ja za to, bolan.

TRAGEDIJA: Šteta.

Munjevito udari Stojana drškom pištolja u glavu. Stojan padne na zemlju.

Tragedija spakuje pištolj pod jaknu i krene ka kolima.

TRAGEDIJA: Ponuđen kô počašćen, čale.

Šošon ga sa zadovoljstvom šutne dva-tri puta nogom u rebra. Ulaze u kola i prođu tik uz okrvavljenog Stojana koji se pridiže.

Adem i Džemo gledaju svog pretučenog kolegu.

ADEM: E, ludi Bosanac...

Priđe mu da ga podigne. Stojan samo odmahne rukom.

STOJAN: Dobro je. Aj'te vi, ja ću kući.

Adem uzdahne i klimne glavom.

ADEM: Ovog žuću ćemo da upišemo na tebe, ne brini ništa.

*Stojan se uspravi u sedeći položaj. Briše krv rukavom.
Posmatra kamionet kako se udaljava.*

Žuti pas mešanac ga gleda iz kaveza dok se kamionet udaljuje.

IZBegličko naselje – veče

Naduvenog lica, Stojan ulazi u prizemnu radničku baraku, izdelfenu na nekoliko izbegličkih porodica.

Ljudi i žene ga začuđeno gledaju dok prolazi pored njih spuštene glave.

SOBA U BARACI – veče

Stojan ulazi u sobičak u koji su jedva nagurana dva kreveta, odvojena improvizovanim paravanom, trpezarijski sto i peć na drva.

Za stolom je Stojanova ćerka Julija (19), studentkinja, sprema ispit iz debelih knjiga na trpezarijskom stolu.

Julija i ne gleda oca koji seda za sto.

JULIJA: Imaš devedeset maraka za er najke?

STOJAN: Nemam, sine. Ali, imaću... skoro...

NADA (45), Stojanova žena, prinosi stolu lonac pun pasulja. Ni ona ne primećuje Stojanovo poplavelo, naduto lice.

NADA: Lažeš dete, lažeš mene, lažeš sebe... E, bedo jedna.

Stojan umorno ustane od stola i izlazi iz barake.

Na malom TV-u Nada, fascinirana, posmatra emisiju koju vodi „beli mag“ Ljubiša Trgovčević. Beli mag razgovara sa telefonskim sagovornikom.

LJUBIŠA TRGOVČEVIĆ: Da vas pitam, Dobrila, a je l' nalazite rasporene čarape u kući?

ŽENSKI GLAS: Nalazim. Posebno najlonke. Spremačica je...

LJUBIŠA TRGOVČEVIĆ: Nije spremačica. Demona u kući imate, draga moja Dobrila... To je Azazel, taj vam je specijalista za čarape, to da znate. Prvo raspari čarape, a onda 'oće on i mnogo gore stvari...

ŽENSKI GLAS: 'Oće?

LJUBIŠA TRGOVČEVIĆ: Ali ima leka. Ima.

ZAJEDNIČKO KUPATILO U BARACI – veče

Zajedničko kupatilo sa nekoliko okrnjenih lavaboa i isto toliko WC kabina sa čučavcima, pregrađenih zidovima od potklobučene iverice. Žene peru veš u lavaboima, ljudi se umivaju.

Jedna škiljava sijalica na žici spuštена sa plafona.

Stojan stoji ispred ogledala u kupatilu. Proučava svoje lice, puno modrica i podliva. U ogledalu, zamagljenom i izgrebanom, odraz je nejasan i mutan.

Stojan primeti neobjašnjiv refleks iznad glave te pogleda u sijalicu koja baca škiljavu svetlost.

Kupatilo se prazni te Stojan ostane sam. Pogleda nazad u ogledalo.

Refleks je i dalje tu. Stojan skine peškir sa ramena pa obriše površinu ogledala.

Odras škiljave sijalice ali – još nešto.

Stojan priđe prekidaču i gasi sijalicu. Samo slabo jesenje svetlo ulazi kroz dva mala prozora visoko na zidu.

Stojan se vrati ogledalu. Svetlost je i dalje tu, tačno iznad njegove glave. Okreće se, posmatrajući svoj profil u ogledalu. Svetlost kao da se pokreće zajedno sa njim.

Stojan podiže ruku i dotakne auru svetlosti iznad glave. Prstima prođe kroz svetlost.

U napadu panike, Stojan uzme jednu stolicu i zaglavi njome vrata kupatila.

Onda ponovo priđe ogledalu i drhtavim ga rukama skinu sa zida. Postavi ga uz bočni zid barake... odmakne se... korak, dva... tri... dok čitava njegova figura ne uđe u „kadar“.

Svetlost dolazi od nečega iznad njegove glave...

Forma nalik na Saturnov prsten...

Pošto se u kupatilu već sasvim smračilo, nematerijalna forma počinje da dominira u mračnom prostoru.

Stojan je u panici, poput ljudi koji su otkrili neku izraslinu na svom telu, te pomisle da je zloćudna.

Lupa na vratima. Neko pokušava da uđe.

GLAS (off): Otvori, jebô ga Sveti Šime!

Stojan priđe musavom lavabou punom vode od pranja veša. Skloni gomilu dlaka koje plivaju vodom i u odrazu u vodi lavaboa ugleda jasno, iznad svoje glave – oreol.

SOBA U BARACI – NOĆ

Sa plavom radničkom kapom navučenom na čelo, Stojan leži u krevetu sa Nadom. Ova ga gleda, zbunjeno.

NADA: Stojane... Kaži mi, majke ti, jesi li sad, napokon, poludeo?

Stojan se okrene na bok.

STOJAN: Nisam, nego, promaja me neka...

Nada se uspravi u krevetu.

NADA: Stojane...

Stojan uzdahne. Okrene se ka njoj.

NADA: Skini kapu.

Stojan, oklevajući, skida kapu.

Iznad glave se ponovo ukaže prsten svetlosti. Nada počne da – vrišti!

STOJAN: Nemoj...

Nada iskoči iz kreveta, ne prestajući da vrišti.

Njihova ćerka Julija pojavi se iza paravana, u spavaćici. Zaledi se, videvši svog oca.

Sa svih strana, iza tankih zidova, počinju da se javljaju besni glasovi stanara.

MUŠKI GLAS (off): Udri je u vreme kućnog reda, kako Bog zapoveda, idiote!

Nada izgubi i glas i dah, te se malo smiri. Zabulji se u svog muža.

NADA: Kakvo ti je to... govno na glavi?

Julija gleda svog oca sa zanimanjem. Onda pokupi iz jednog ugla kišobran. Počne da ga gurka, sa bezbedne udaljenosti.

JULIJA: Vidjela sam to, u stripovima. Radioaktivan je.

Nada je pogleda besno.

NADA: Ajde bježi tamo.

Stojan slegne ramenima. Pipne se po glavi, kao da napipava čvorugu. Ruka mu prođe kroz oreol.

STOJAN: Izašlo mi... večeras.

NADA: Šta će ljudi reći, Stojane?!

STOJAN: Ne znam.

Julija se kezi.

JULIJA: Televizija. Trebao bi... na televiziju.

NADA: Da ideš ti sutra kod liječnika, Stojane. Da ti kaže sta si to zapatio. Ajde sad, stavi tu kapu nazad... da ne vidi neko tu sramotu.

Nada uzdahne duboko i zavrti glavom. Prođe iza paravana i legne u Julijin krevet. Julija legne pored majke.

NADA(mrmlja): Nije dosta što nas ovde gledaju kô da smo gori od Cigana, nego još i ovo... (Okrene se ka Juliji.) Je l' se leči ta... radio... ?

Stojan ostane sam u krevetu, svetleći u mraku. Onda uzme kapu i stavi je na glavu, napravi nam „filmski mrak“ i zatamnjenje.

KAFILERIJA – DAN

Stojan dolazi na posao sa kapom navučenom do ušiju. Adem, Džemo i još dva-tri šintera doručuju pivo, hleb i salamu.

Ugledaju Stojana.

DŽEMO: Bosanac. Poslovođa te traži.

KANCELARIJA U KAFILERIJI – DAN

Poslovođa (55) sedi iza poluraspadnutog stola u maloj prljavoj kancelariji. Stojan mu pride.

Kroz otvorena vrata čuje se lavež pasa iz dugačke prostorije pune kaveza sa uhvaćenim lutalicama.

Poslovođa mu baci radnu knjižicu.

POSLOVOĐA: Žao mi je, Mrdakoviću. Možda ste vi tamo u Bosni naučili da se tučete gde stignete, ali ovo je... Beograd.

Stojan uzme radnu knjižicu svojim ogrubelim šakama. Gleda je.

STOJAN: Mi smo iz... Krajine. To je Hrvatska.

Poslovođa pljune.

POSLOVOĐA: Jebô im ja mater. (Pogleda Stojana i uzdahne.) Nemojte misliti da ja imam nešto protiv vas... izbeglica. Nije tako. Nego, možda niste za ovaj posao...

Stojan ustane polako.

STOJAN: Vjerovatno ste u pravu.

Stojan ide kroz koridor pun kaveza sa životinjama. Životinje se odjednom umire, ćutke ga posmatraju dok prolazi pored njih.

CRKVA – DAN

Freskama oslikani zidovi crkve.

Stojan posmatra ozbiljna lica koja zure u njega. Oko svake glave zlatnom bojom naslikan oreol.

STOJAN (mrmlja): Kakve veze ja sa vama mogu imati?... Nikad ni u crkvu nisam ušao... A šta će partijac tražit u crkvi! Ni ove vaše, popove, nikad volio nisam...

Hram je prazan, osim nekoliko starica koje pale sveće za mrtve.

GLAS (off): Sram da vas bude!

Stojan se okrene i suoči se sa Sveštenikom koji seva očima.

SVEŠTENIK: S kapom u hramu Božijem!? Zadnje vreme došlo... zadnje...

Sveštenik podigne ruku te pokaže ka Stojanovoj kapi. Zatim se okrene na petama i ode ka oltaru.

Stojan se osvrne po crkvi i, ne videvši nikog u blizini, skine svoju kapu. Oreol zasvetli iznad njegove glave.

Stojan vrati pogled na svece koji ga gledaju sa zidova crkve.

STOJAN (mrmlja): Vi ste kanda to nekako zaslužili... to što ste tu... a ja...

Odjednom se crkvom razlegne ženski glas.

ŽENSKI GLAS: Sveti čovek! Sveti čovek!

Stojan poskoči od straha, ispadne mu kapa.

Ugleda sitnu bakicu kako mu pritrčava. Saginje se i podiže Stojanovu kapu sa poda, grabeći ga za ruke.

BAKICA: Sveti čoveče... dozvoli mi da ti poljubim ruku...

Ne čekajući dozvolu, žena počne da balavi Stojanovu ruku. Ma koliko se trudio da je izvuče, žena mu ruku steže kao mengelama.

STOJAN: Gospođo... pomešali ste me sa nekim...

BAKICA: Pomešala?! Vi ste živi svetac! Sam Gospod vam je dao milost! Jeste li vi Sveti Jovan?

STOJAN (zbunjeno, mucajući): Jovan? Ne, zovem se... Moram da idem, gospođo...

Stojan uspe snažnim pokretom da iščupa ruku iz ženinog stiska. Okrene se pa potrči iz crkve.

Užarenog pogleda, bakica potrči za njim, neobično brzo za svoje godine.

ULICA – DAN

Stojan trči ulicom. U trku navlači kapu. Okreće se.

Bakica je daleko, ali trči s gotovo demonskom vitalnošću.

Stojan ubrza. Trči pored visoke ograde gradilišta po kojoj su izlepljeni izborni plakati Socijalističke partije. Na njima je lice Slobodana Miloševića.

Iz off-a čujemo zapomaganje.

BAKICA (off): Sveti Jovane! Stani! Sveti Jovane!

Stojan potrči kao bez duše. Protrči pored uličnog prodavca benzina koji je naređao plastične i metalne kanistere raznih veličina pored svog olupanog juga.

ULICA – DAN

Stojan se krije iza nekog novinskog kioska izlepljenog pornografskim posterima i časopisima. Normalna slika u Srbiji 90-ih.

Bakica je preko puta ulice, vidimo je kako trči ulicom doživajući Svetog Jovana.

Stojan počne da trči u suprotnom pravcu, kao bez duše.

BAKICA (off): Ljudi! Eno ga! Drž'te ga, drž'te Svetog Jovana!

IZBegličko naselje – DAN

Sav crven u licu i oznojen, Stojan prilazi baraci u kojoj živi sa porodicom.